

Vaihtoehtoja kasvulle ja fossiilikapitalismille

Katsaus degrowth-keskusteluun

SANTERI SORSA

Ilmastonmuutos ja ekokriisi(t) ovat aikamme suurimmat haasteet. Uutiset, tieteelliset artikkelit, asiantuntijahaastattelut, internet-meemit ja lukuisat muut tiedonvälityksen muodot jakavat tietoa ja näkemyksiä ilmastonmuutoksen tuomasta vääjäämättömästä tuhosta. Toisaalta IPCC:n (2023) tuore raportti kertoi, ettei toivoa kuitenkaan ole syytä heittää kokonaan metsään – ainakaan 1,5 celsiusasteen rajoissa pidettävän ilmaston lämpenemisen suhteen. Tässä katsausartikkelissa tarkastelen kolmea paljon keskustelua herättänyttä teosta, jotka kaikki tunnustavat tilanteen vakavuuden, mutta pyrkivät tarjoamaan polkuja kohti siedettävää tulevaisuutta. Käsittelen ensiksi Matthew T. Huberin teosta *Climate Change as Class War* (2022), joka ehdottaa ilmastonmuutoksen torjumisen ja kurssin kääntämisen keinoksi fossiilikapitalismin selättämistä luokkataistelun voimin. Tämän jälkeen käsittelen kahta degrowthia, eli nykymuotoisen kvantitatiivisen talouskasvun loppua, esittelevää teosta: Jason Hickelin kirjaa *Less is More* (2020) sekä Matthias Schmelzerin, Andrea Vetterin ja Aaron Vansintjanin kirjaa *The Future is Degrowth: A Guide to a World Beyond Capitalism* (2022). Kaikki kolme teosta edustavat kapitalismille ja nykyiselle fossiilisia polttoaineita ylikuluttavalle tuotantotavalle vaihtoehtoisia näkemyksiä ja politiikkasuosituksia, mutta niiden välillä on niin strategisia kuin teoreettisiakin eroja. Keskeinen erottava tekijä liittyy väittelyyn degrowth-liikkeen (ks. Butler 2021) ja joidenkin ekososialistien välillä (ks. Schwartzman

2021).¹ Karkeasti sanottuna ensimmäisen tavoitteena on kyseenalaistaa kapitalistinen talouskasvun imperatiivi ja samalla luoda tasa-arvoisempi yhteiskunta ilman talouskasvua. Jälkimmäisten tavoitteena on puolestaan haastaa fossiilikapitalismi ja luoda tasa-arvoisempi yhteiskunta siirtymällä kohti uusiutuviin energianlähteisiin perustuvaa sähköistettyä yhteiskuntaa.

Climate Change as Class War (2022)

Huberin teoksen viitekehys on marxilainen käsitteistö ja erityisesti luokka-analyysi, jonka avulla hän hahmottelee alhaalta ylöspäin nousevaa, *työväenluokkaista* interventiota kapitalistiluokan pyörittämään ja fossiilisilla polttoaineilla käyvään kapitalistiseen tuotantotapaan. Teoksen vahvuuksia ovat pyrkimys analysoida ilmastolle haitallisia fossiilitalouden suhteita, joita hallitsee pieni taloudellinen eliitti, sekä pyrkimys tuottaa strategioita populaarin työväenluokkaisen liikkeen tarpeisiin. Kirjan heikkoutena on puolestaan lopulta auttamattoman kapea näkökulma ekokriisiin sekä lisäksi epämääräiset ”viholliskuvat”. Työväen- ja kapitalistiluokan lisäksi Huber määrittelee keskiluokkaisen asiantuntijaluokan (Professional Middle Class, PMC), johon muun muassa degrowthin edustajat sekä Greta Thurnberg ja koululaislakot luetaan (Huber 2022, 222). Käsittelemistäni kolmesta teoksesta Huberin kirja käykin selkeimmin polemiikkiin muita suuntauksia vastaan. Puran seuraavaksi kirjan keskeisiä argumentteja ja suhteutan niitä laajempaan keskusteluun.

Kirja on jaettu johdannon ja loppupäätelmien lisäksi kolmeen osaan, joissa käydään läpi mainitsemani kolme keskeistä luokkaa. Huberin luokka-analyysin lähtökohta on ”ortodoksinen” marxilainen luokka-analyysi, jossa luokkia on kaksi, työtätekevä ja omistava luokka. Huber kuitenkin tunnustaa luokan määrittelyn olevan todellisuudessa monimutkaista, minkä vuoksi joskus on tarpeen käyttää myös muita määrittelyjä sisältävää ”sosiaaliluokan” käsitettä. Ilmastonmuutoksen kohdalla Huber ottaa silti lähtökohdakseen ”materiaalisen” ja ”objektiivisen” luokkajaon. Tätä hän perustelee sillä, että ilmastonmuutoksessa on pohjimmiltaan kyse hiilidioksidin määrästä ilmakehässä, jossa hänen mukaansa kulttuurilla ja maulla on vain vähän merkitystä (Huber 2022, 21). Huberin luokkateorian kova ydin muistuttaa eittämättä vanhaa perusta-päällysrakenne-problematiikkaa, jossa

¹ On huomioitava, että ekososialismi on laaja termi ja liike, jonka alle mahtuu monia toimijoita, joista osa puolestaan jakaa ajatuksia degrowth-liikkeen kanssa (ks. esim. D’Alisa 2021; Murphy & Spear 2022). Huber (2022) on itse toisaalla käyttänyt termiä ”sosialistinen ekomodernismi” oman positionsa määrittämisessä.

objektiivisten taloudellisten suhteiden kova ydin on pohja, jonka päälle kulttuuri ja muut ”tietoisuustason” ilmiöt rakentuvat.

Teoksen ensimmäinen osa keskittyy kapitalistiluokan ja talouden analyysiin. Siinä missä liberaalit niin vasemmalla kuin oikeallakin ovat kuvanneet päästöjä markkinahäiriönä (*market failure*), Huberin analyysin keskiössä on Marxin lisäarveteoria (R-T-R'). Näin huomio siirtyy pois hinnoittelusta ja täten vaihdon piiristä kohti tuotannon valtarakenteita, joiden ravistelu on Huberin mukaan välttämätöntä pysyvän muutoksen aikaansaamiseksi. Valtarakenteiden analyysi ja niihin kiinnittyminen ovatkin teoksen vahvimpia puolia. Huber jakaa tämän näkökulman kritisoimiensa Hickelin (2020) ja Jason W. Mooren (2015) kanssa. Molemmat argumentoivat kapitalismin nojaavan rakenteellisesti halpaan fossiilienergiaan, mikä osoittaa, ettei kyse ole pelkistä markkinahäiriöistä, jotka voisi korjata uudenaikaisella hinnoittelulla. Moorea Huber kuitenkin kritisoi siitä, että tämä unohtaa suhteellisen lisäarvon, joka marxilaisessa teoriassa tarkoittaa lyhyesti lisäarvoa, joka on tuotettu kasvattamalla työn tuottavuutta. Samalla työntekijöiden osuus pienee koneistumisen ja automaation myötä.

Huberin mukaan pääsemme käsiksi ilmastonmuutoksen juurisyihin, kun tunnistamme kapitalistiluokan intressit ja tuotantosuhteisiin perustuvan luokkaristiriidan materiaalsen perustan. Juuri suhteellisen lisäarvon käsitteen avulla juurisyyt saadaan selville: kapitalistin (rakenteellinen ja objektiivinen) intressi on tehostaa työprosessia teknologian avulla eli toisin sanoen vähentää työntekijän osuutta prosessissa. Ilmaston kannalta ongelma piilee siinä, että tehostamisen edellytyksenä ovat tähän asti olleet fossiiliset polttoaineet. Huber käyttää lannoitteita esimerkkinä tästä. Siinä missä degrowthkirjallisuudessa kapitalismin keskeiseksi imperatiiviksi ja ympäristön kannalta suurimmaksi ongelmaksi nousee talouskasvu, Huberille keskiössä on lisäarvon tuotanto. Sen sijaan kasvu sinänsä ei ole hänelle ongelma. Ongelmat ovat hänen mukaansa tuotannon materiaalisissa käytännöissä, taloudellisissa suhteissa sekä fossiilisissa polttoaineissa. Huber peräänkuuluttaa läpi kirjan, että ratkaisu on tuotantosuhteiden muutos sekä yhteiskunnan sähköistäminen.

Kapitalismin liberaali kritiikki, joka ei ota huomioon marxilaista lisäarveteoriaa ja tuotantosuhteita, jää Huberin mukaan pinnalliseksi: ”Työväenluokan voima ei ole moraalinen, se on rakenteellinen” (Huber 2022, 76). Pinnalliseen tarkasteluun kohdistuva kritiikki on osittain paikallaan. Huber on oikeassa siinä, että liberaali kritiikki johtaa usein moralismiin ja individualistiseen kulutusvalintojen korostamiseen ja jättää kapitalismin mekanismit vaille tarkastelua ja kritiikkiä. Huber kuitenkin syyllystyy monessa kohdin varsin kapeaan kapitalismin tarkasteluun. Lisäksi hänen reduktiivinen luokka-analyysinsä jättää laajempia ristiriitoja käsittelemättä. Palaan vielä myöhemmin näihin teoksen ongelmakohtiin.

Kirjan toinen osa koskee toista keskeistä luokkaa Professional Middle Classia (PMC) eli keskiluokkaista asiantuntijaluokkaa. Kirjoittaja hyödyntää luokan määrittelyssä muun muassa Erik Olin Wrightin luokkateoriaa. Vaikka Huber myöntää, ettei PMC osu ”objektiiviseen” luokkakuvaukseen, hän pitää sitä historiallisesti kehittyneenä luokkana, joka sijoittuu kapitalisti- ja työväenluokan väliin. PMC kehittyi Yhdysvalloissa toisen maailmasodan jälkeen kapitalismin kehityksen ja erikoistuvan työnjaon seurauksena (Huber 2022, 123). Vaikka tämä asiantuntijaryhmä on palkkasuhteessa eikä omista tuotantovälineitä, toisin kuin kapitalistiluokka, sen asema eroaa työväenluokasta ennen kaikkea siinä, että keskiluokkaisella asiantuntijaluokalla on työssään enemmän autonomiaa. Huber jakaa analyysissään asiantuntijoita eri lokeroihin, kuten esimerkiksi tieteilijöihin, hallinnon asiantuntijoihin ja ”antisysteemiradikaaleihin” (emt., 124). Huberin kritiikin kärki PMC:tä kohtaan on sen poliittinen kyvyttömyys asettua työväenluokan taakse, johon hän laskee kuuluvaksi valtaosan Yhdysvaltojen väestöstä. Asiantuntijaluokalle tyypillisen tiedettä ja asiantuntijuutta korostavan diskurssin ongelma on Huberin mukaan politiikan ja voimasuhteiden merkityksen kadottaminen: mikäli ilmastonmuutos on pelkkä tieteellis-tekninen kuriositeetti, joka ratkaistaan parhaalla tiedolla, fossiilikapitalismia ylläpitävät tahot jäävät hämärän peittoon. Kirjassa annetaan esimerkkinä tästä fossiiliyhtiöiden poliittinen lobbaus ja ilmastonmuutosdenialismi, jotka tuovat poliittisen kamppailun tieteellisen ja taloudellisen keskustelun ytimeen. Näin poliittiset valtasuhteet tosi asiassa läpäisevät sekä tieteellisen että taloudellisen diskurssin. Huber ei halua vähätellä tiedon ja asiantuntijuuden roolia (kuuluhan hän toki itsekkin PMC:hen), muttei näe asiantuntijoiden puhuttelevan laajempia joukkoja oman viitekehänsä ulkopuolella. Huberin huomio asiantuntijuuden ja massojen jokapäiväisen elämän välisestä katkoksesta on puutteistaan huolimatta tärkeä. On tärkeää pohtia, kuinka voi argumentoida muutoksen välttämättömyyden puolesta ja vastustaa vakiintuneita elämänmuotoja siten, että se puhuttelee ihmisiä.

Siinä missä osa PMC:n kritiikistä lienee paikallaan, iso osa siitä on olkiukkojen rakentelua. Tämä koskee erityisesti degrowthia kohtaan esitettyä kritiikkiä. On toki mahdollista, että degrowth sanana saattaa karkottaa monia työväenluokan jäseniä. Huber kuitenkin samastaa degrowthin kurjistamisen politiikan kanssa, mikä on epäoikeudenmukaista. Kuten tulemme kahden degrowth-kirjan arvostelusta huomaamaan, tämä ei suinkaan ole liikkeen tavoite – vaikka kirjoittajat argumentoivatkin kulutuksen ja energiankäytön vähentämisen puolesta.

Kirjan kolmas osa käsittelee kolmatta keskeistä luokkaa, eli historian muutosagenttia työväenluokkaa. Huber määrittää työväenluokan laveasti. Joka tapauksessa hänen mukaansa siihen kuuluu noin 63 % Yhdysvaltojen työssä olevasta

väestöstä sekä lisäksi työttömät ja suuri joukko ihmisiä, jotka eivät näy tilastoissa. Tämän lisäksi iso osa keskiluokan töistä on proletarisoitumassa, joten tästäkin syystä täysin vedenpitävää määritelmää on vaikea tehdä. Huber osoittaa, että iso osa Yhdysvaltojen työväenluokasta elää reilusti köyhyysrajan alapuolella (Huber 2022, 185). Huber argumentoi, ettei PMC:n sanoma puhuttele niitä, jotka jo nyt elävät kädestä suuhun, ja ovat vaikeuksissa materiaalisten perustarpeidensa tyydyttämisen kanssa. Tämä on oiva argumentti, joskin jälleen suunnattu myös degrowthia kohtaan, missä myös painotetaan jokapäiväisen elämän perustarpeiden tyydyttämisen tärkeyttä.

Toisen osan alkupäässä Huber puhuu työväenluokasta yleisellä tasolla, mutta varsinainen analyysi käsittelee energiasektoria, jonka kautta tuotantotavan muutosta kirjassa visioidaan. Perustelu energia-alan keskeisyydelle on sen työntekijöiden potentiaalinen voima ja jo valmiiksi korkea järjestäytymisaste: lakkoilemalla ja protestoimalla voitaisiin energia-alan tapauksessa saattaa koko maa pysähdyksiin (Huber 2022, 232). Tämä painopiste on kuitenkin myös yksi teoksen analyysin heikkouksista. Se keskittyy kapeasti yhteen alaan ja yhden maan – Yhdysvaltojen – sisäisen lisäarvontuotannon analyysiin ja jättää täten kapitalismin (uus) kolonialistisen luonteen käsittelyn pois. Yksi syy tähän lienee strateginen. Huberin mukaan Hickelin ja muiden retoriikassa jako etelään ja pohjoiseen perustuu kulluttajien syyllistämiseksi – rikkaat pohjoisen maat kuluttavat köyhän etelän kustannuksella. Tällainen syyllistäminen jättää huomiotta talouden ja tuotantosuhteiden rakenteet sekä pohjoisten maiden sisäiset luokkaerot ja erot kulutuskyvyssä. (Emt., 169).

Huberin teoksen keskiössä on luokkataistelu edellä mainittujen kolmen luokan välillä. Luokkataistelun keskiössä Huberilla on valtiollisesti keskitetty *Green New Deal*, poliittisen toiminnan kautta tapahtuva populaarin liikkeen kasvattaminen sekä vahva ammattiyhdistysliike, joiden kautta energiantuotanto pyrittäisiin saamaan julkiseen omistukseen. Kovinkaan yksityiskohtaisesti luokkataistelua ei kuitenkaan kirjassa käydä läpi. Työväenluokkaisen politiikan tavoite on hänen mukaansa taata kaikkien ihmisten perustarpeiden tyydyttyminen, siten että sähkö on kaikille turvattu perushyödyke (Huber 2022, 207). Huberin mukaan työväenliikkeeseen keskittyvän strategian etu on työväenluokkaan kuuluvien suuri määrä (emt., 203). Vaikka Huber puhuu kansainvälisestä työväenluokan yhteisrintamasta, hän ei kuitenkaan pidä esimerkiksi kalastajayhteisöjä tarpeeksi vahvoina toimijoina, toisin kuin energiasektoria, joka on jo valmiiksi järjestäytynyt (emt., 229).

Huber tiedostaa, että työväenluokka on atomisoitunut. Viime vuosikymmenellä äänestäjäkuntaa on mennyt Trumpin taakse ja osin myös siksi työväenluokan dominanssi on olemassa vasta potentiaalisena (Huber 2022, 214). Silti hän tun-

tuu nojaavan hyvin romantisoituun kuvaan työväenluokasta ja sen yhtenäisyydestä (emt., 2022, 200). Vasemmiston näkökulmasta muun muassa Göran Therborn (2022) on kirjoittanut tarkkaa analyysia kapitalismin vastavoimien muutoksesta uusliberaalina aikana ja pyrkinyt eroon menneeseen haikailemisesta ja kohti uusia aikoja ja tapoja. Kysymys työväenluokan ja populaarin liikkeen mobilisoinnista on toki yhä keskeinen – ilmastonmuutoksen ja ekokriisin pahimpien tuhojen välttämiseksi vaaditut muutokset eivät voi tulla pelkästään ulkoa päin. Vaikka siis vahva ammattiyhdistysliike, työväenluokka ja tuotantosuhteiden uudelleenjärjestäminen ovat ehdottoman tärkeitä painotuksen kohteita, Huberin teoksen strateginen yksipuolisuus, ohuus ja amerikkakeskeisyys kuitenkin herättää kysymyksiä teoksen ajatusten realismista ja toimivuudesta. Onko olemassa mitään takeita siitä, että globaalissa mittakaavassa hyvin toimeentulevat energiasektorin työntekijät saadaan taistelemaan ei-fossiilisen tuotantotavan puolesta? Kuinka tuotantotavan ja -suhteiden muutos Yhdysvaltain energiasektorilta leviää globaaliksi liikkeeksi? Vaikka kirjassa kuvaillaan muun muassa ay-toimintaa ja lakkoja yhden sektorin kannalta vaikuttavasti, jää globaali kuva epäselväksi. Lisäksi Huberin ajatusten suhde energiankäyttöön ja kulutukseen jäävät pinnallisiksi. Kysymyksiä herättää myös aikaikkuna työväenluokan mobilisoinnille historialliseksi toimijaksi (Huber 2022, 230). Jo johdannossa mainitun IPCC:n raportin mukaan tarvittavat toimet on tehtävä seuraavien viidestä seitsemään vuoden aikana. On epäselvää, onko nykyisen kaltainen kulutusmalli mahdollista sähköistää tämän aikaikkunan puitteissa. Tärkeä kysymys on myös, onko nykyisen kaltainen kulutus sähköistetyssä ylipäänsä mahdollista ilman luontokadon (johon Huber kiinnittää todella vähän huomiota) radikaalia kiihdyttämistä.

Kuten todettua, Huber hylkää ajatuksen degrowthista ja kurjistamisesta. Hän esittää kysymyksen: *“what would climate politics of more look like?”* (Huber 2022, 175). Huber liikkuu tässä ekomodernistisellä alueella, sillä hän uskoo sähköistämisen ratkaisevan ongelmat. Hän näyttää luottavan teknologisen kehityksen voimaan – kunhan se vain saadaan pois pieneltä kapitalistijoukolta ja julkiseen omistukseen. Tämä teknologiauskoisuus näkyy myös siinä, ettei teoksessa juuri huomioida kulutusta. Kaikki kulutuksen kritiikki nähdään keskiluokkaisena ”moraalisuurena” ja kulttuurikritiikkinä, joka ei osu ”taloudellisten suhteiden objektiiviseen ytimeen”. On kuitenkin äärimmäisen relevantti kysymys, kuinka kulutuskulttuuri itsessään on mukana vaikuttamassa tähän taloudellisten suhteiden ytimeen. Niinpä kulttuurin ja elämäntapojen sulkeminen ulos kapitalismin kovasta ytimestä johtaa siihen, että monet keskeiset kysymykset jäävät vastaamatta. On toki tärkeä ymmärtää, että vain pieni osa väestöstä pyörittää fossiilikapitalismia ja hyötyy siitä, mutta sen koukerot ovat silti osa jokapäiväistä elämäämme. Tämä

puolestaan tarkoittaa, että elämäntavan syvälinen ja globaali uudelleenarviointi on välttämätöntä.

Less Is More (2020)

Käsittelen seuraavaksi kirjoja, jotka esittelevät degrowthia eli liikettä, jota vastaan Huber argumentoi. Huber kommentoi eksplisiittisesti nyt ensin käsiteltävää Jason Hickelin teosta. Jälkimmäisenä esittelemäni Schmelzerin, Vansintjanin ja Vetterin kirja on sen sijaan julkaistu Huberin kirjan jälkeen. Kuten jo termistä degrowth voi päätellä, kummatkin käsittelemäni teokset ottavat hampaisiinsa jatkuvan talouskasvun ja sen aiheuttaman tuhon ilmastolle ja luonnolle. Molemmissa käydään lukuisin argumentein kasvuimperatiivia vastaan. Kvantitatiivisen talouskasvun kyseenalaistaminen ei tarkoita teoksissa kurjistamista ja energiankäytön vähentämistä kaikilta, vaan resurssien tasaisempaa jakoa ja järkevämpää käyttöä sekä ylikuluttavien maiden ja ihmisten elämäntavan kritiikkiä. Hickel luo laajemman teoreettis-filosofisen johdannon aihepiiriin, kun taas Schmelzer, Vansintjan ja Vetter keskittyvät poliittiseen strategiaan ja kasvuideologian keskeisiin kipupisteisiin. Kasvukritiikki erottaa teosten lähestymistavan Huberista. Ero tulee selkeästi esiin Schmelzerin, Vetterin ja Vansintjanin kirjan johdannossa, jossa tehdään ero myös Huberin kannattamaan Green New Dealin (GND). GND, joka ei irtisanoudu kasvuideologiasta, nähdään teoksessa hyvistä aikomuksistaan huolimatta kompromissina, jossa nykyisen kaltainen elämäntyyli jätetään kyseenalaistamatta ja keskitytään pelkkään teknologiseen kehitykseen. Silti myös Hickel (2020, luku 3) sekä Schmelzer, Vetter ja Vansintjan (2022, 8) pitävät sähköistämistä ja uusiutuvien teknologioiden innovaatiota elintärkeinä.

Samoin kuin Huberin teoksessa, myös degrowthissa on kyse vallitsevan kapitalistisen talousjärjestelmän kritiikistä ja ylittämisestä. Molemmat degrowth-teokset ottavat kuitenkin ihmisen luontosuhteeseen huomattavasti laajemman näkökulman kuin Huber, jonka keskeisimmät huolenaiheet ovat päästöt ja ilmastonmuutos. Ilmastonmuutos on kuitenkin vain yksi – joskin hälyttävä ja keskeinen – ihmiskunnan kohtalonkysymys. Hickel maalaa kirjansa johdannossa laajan kuvan luontokadosta, massasukupuutosta, ylikalastuksesta ja tietysti myös ilmastonmuutoksesta. Kaikki ilmiöt palautuvat hänen mukaansa enemmän tai vähemmän ylikulutukseen. Kriisit ovat kaikki globaaleja ja alleviivaavat maailman keskinäisriippuvuuksia. Kapitalistinen tuotantotapa on globaali ja kolonialistinen: halpa energia ja työvoima tuodaan köyhemmistä maista rikkaaseen pohjoiseen samalla, kun rikkaan pohjoisen kulutus ja päästöt vaikuttavat globaalisti yleensä köyhemmillä alueilla (ks. myös Hickel ym. 2022).

Siinä missä Huberin teoksessa kapitalismin tuhoisuuden taustalla on lisäarvon-
tuotanto, Hickelillä keskeinen tekijä on kasvu, erityisesti ymmärrettynä kvanti-
tatiivisena, bruttokansantuotteella mitattavana talouskasvuna. Sitä mukaa kun
bruttokansantuote ja talous ovat mittaushistorian aikana kasvaneet, myös luon-
nonresurssien käyttö on kasvanut (ks. myös Vadén ym. 2019). Hickelin keskeinen
argumentti kasvua vastaan on, että vaikka päästöt vähenisivät ja ilmastonmuutos
saataisiin teknologisen kehityksen avulla hallintaan, talouskasvun tavoittelun jat-
kaminen entiseen malliin tarkoittaisi tästä huolimatta luonnonresurssien jatkuvaa
ylikulutusta (Hickel 2020, johdanto). Asia on helppo ymmärtää esimerkiksi säh-
köauton esimerkin kautta: auto on monella tapaa ollut länsimaisen kapitalistisen
kulutusyhteiskunnan symboli ja sellaisena se halutaan pitää. Viimeaikaisen tutki-
muksen valossa on kuitenkin tullut selväksi, että autokannan uusiminen sähköi-
seksi tarkoittaisi järkyttävän laajaa maametallien kaivamista – eikä myöskään ole
taetta näiden metallien riittävydestä (Hickel 2020, luku 3; ks. myös Jokilaakso
2021). Kaivuut puolestaan aiheuttavat luonnon monimuotoisuuden järkkymistä ja
luontokatoa. Materiaaliset rajat pakottavat siis pohtimaan kasvua ja sen materiaa-
lisia ehtoja laajemmalta kantilta kuin pelkästään päästöjen näkökulmasta.

Kuinka jatkuvaan kasvuun on sitten päädytty? Hickel ymmärtää kapitalismin
ontologiseksi ”oirehdinnaksi”, joka on seurausta tavastamme ymmärtää todelli-
suutta sekä olla osa sitä (Hickel 2020, johdanto). Olemisen tuhoisuuden taustal-
la on Hickelin mukaan osaltaan dualismi, jossa näemme luonnon erillisenä in-
himillisestä. Hickel kertoo kapitalismin kasvusta tarinan, joka alkaa 1300-luvun
maaorjien kapinasta feodaaliherroja vastaan, jonka jälkeen elettiin hetken aikaa
sopuoinnussa yhteisillä mailla. Varsinainen kapitalismin synty sijoittuu Englan-
tiin, jossa yhteismaiden aitaamisella tuottajat erotettiin brutaalisti tuotantoväli-
neistään ja maat yksityistettiin. Marx on kutsunut tätä prosessia niin sanotuksi
alkuperäiseksi kasaantumiseksi. Myös kolonialismi sekä keinotekoinen köyhyys,
jonka tarkoituksena on saada pidettyä maaseudun työntekijät puutteessa ovat ol-
leet keskeisiä kapitalismin kannalta. Tätä keinotekoista köyhyyttä on perusteltu
tuottavuuskasvun tavoittelulla: kun ihmiset on erotettu välittömästä suhteesta
luonnon antimisiin ja pakotettu työskentelemään palkkaa vasten, tämän oletetaan
lisäävän heidän ahkeruuttaan ja tuottavuuttaan. Keinotekoinen köyhyys onkin
Hickelin mukaan ollut tehokas keino pääomien kasaamiseksi, kun suuret mas-
sat on saatu työskentelemään yksityisesti omistettujen maiden tuottojen hyväk-
si (emt., luku 1). Hickel alleviivaa kapitalismin historiallisuutta, sen väkivaltaista
luonnetta ja epädemokraattisuutta. Kirjan maalaama kuva kapitalismin synnystä
ei ehkä ole teoreettisesti tai historiallisesti tarkin, mutta se antaa pohjaa nykyisen
globaalin kapitalismin ja globaalin epätasaisen vaihdon ymmärtämiselle.

Toinen Hickelin historiallinen kertomus keskittyy dualismiin luonnon ja ihmisen välillä. Hickelin mukaan dualismi syntyy kapitalistisissa käytännöissä ja omistusoikeuden myötä. Yksityisen omistusoikeuden näkökulmasta ihmisten *animistinen* suhtautuminen luontoon koettiin uhaksi. Animismilla Hickel tarkoittaa sopuisempaa elämäntapaa, jossa luonto nähdään elävänä ja elämään kuuluvana asiana (Hickel 2020, luku 1). Kapitalismin ja dualismin filosofisena perustana Hickel kuvaa Francis Baconin ja René Descartesin filosofioita, joissa luonto nähdään selkeästi inhimillisestä ajattelusta ja toiminnasta erillisenä. Toisin sanoen luonto nähdään resursseina, jotka ihmisen tulee kesyttää omiin tarpeisiinsa. Hickel katsoo dualismin jatkuvan vahvana myös valistuksen ajan filosofien jälkeen. Hän kuvaa muun muassa postmodernistista ajattelua malliesimerkkinä dualistisesta ajattelusta: vaikka postmodernistisessa ajattelussa hylätään suuret inhimilliset kehityskertomukset, lopulta todellisuus on sen mukaan sitä, miksi ihminen sen rakentaa (emt., luku 1). Kirjan loppupuoliskolla Hickel käsittelee vaihtoehtoisia kertomuksia ihmiskunnan kohtalosta. Hän pohtii, mitä olisi tapahtunut, jos kartesiolaisen dualismin sijaan spinozalainen ”yhden substanssin ontologia” olisi päätyynyt hegemoniseen asemaan (emt., luku 6).

Hickel peräänkuuluttaa kirjassaan ajattelutavan muutosta, jonka tueksi hän tarjoaa tieteellistä dataa. Hickelin mukaan myös luonnontiede on 1900-luvulta lähtien alkanut ymmärtää luonnon elävänä ja kietoutuneena osaksi inhimillistä elämää. Merkittävän osan tässä kehityskulussa Hickel antaa fenomenologialle. Lyhyesti sanottuna 1900-luvulla on ymmärretty, että luonnon näkeminen ihmisestä erillisenä ja tämän myötä oikeutettu luonnon tuhoaminen uhkaavat myös inhimillistä elämää ja kulttuuria. (Hickel 2020, luku 6.) Teoksen pohjavireenä on kaipuu edellä käsiteltyyn animismiin. Tätä taustaa vasten osa Huberin kritiikeistä Hickeliä ja ”tiedolla operoivia” kohtaan ovat ymmärrettäviä. Onko kaipuu animismiin ja ajattelutavan muutos todella tehokas keino saada ihmiset mukaan poliittiseen toimintaan? Vetoaako se ”alempiin” sosiaaliluokkiin ja ilmastonmuutoksesta eniten kärsiviin ihmisryhmiin? Toisaalta on sanottava, ettei Hickel kuitenkaan vaadi elämän kurjistamista, eikä hän jätä vähemmän kuluttavia ja yhteiskunnan ”alempia kerrostumia” huomiotta. Teoksen keskiössä ovat rikkaimpien maiden sekä yksilöiden ylikulutus, joka on luonnon kannalta kohtalokasta. Animismin painottamisesta voi sen sijaan olla montaa mieltä. Lisäksi teoksen filosofiset kertomukset ovat useissa kohdin yksinkertaistettuja. Tästä huolimatta teos onnistuu vakuuttamaan kapitalismin ja kasvun ongelmallisuudesta ja tarjoaa lukuisia esimerkkejä ja dataa kasvuun perustuvan kapitalismin tuhoisuudesta.

The Future is Degrowth (2022)

Samoin kuin Hickelin *Less is More* myös *The Future is Degrowth: A Guide to a World Beyond Capitalism* perustuu argumentille, jossa talouskasvu nykyisessä muodossaan nähdään sekä luonnon että sosiaalisen elämän kannalta tuhoisana. Kirjoittajien mukaan teos pyrkii kapitalistisen ideologian holistiseen dekonstruktioon (Schmelzer, Vetter & Vansintjan 2022, 30). Teoksen ensimmäisessä luvussa kasvun käsitettä puretaan niin idean kuin käytännön ja materiankin tasolla. Ajatus kasvun ideologian hegemoniasta tulee taatusti monelle mieleen uutisia ja poliittista jargonia lukiessa. Kasvuideologian ytimessä on kvantitatiivinen näkökulma: kasvukäyrät on saatava nousuun, jolloin BKT:ta tai muita mitattavia asioita pidetään päämäärinä itsessään ja menestyksen mittatikkuna.

Teoksen ensimmäisessä luvussa esitetään mielenkiintoisia havaintoja kasvun ideologiasta. Luvussa esimerkiksi kerrotaan, että BKT:n perusteella mitattu talouskasvu on varsin uusi keksintö. Bruttokansantuote otettiin talouskasvun mittatikuksi vasta kylmän sodan alkumainingeissa 1950-luvulla (Schmelzer, Vetter & Vansintjan 2022, 41). Kirjoittajat argumentoivat, että mitattavuus suosii ajattelua, jossa talous nähdään omana sfäärinään, joka on erillinen sosiaalisesta ja poliittisesta sfääristä. Tällöin mitattavuus ja yhteismitallisuus alistavat muut yhteiskunnalliset sfäärit ja luonnon kapitalismin lakien alaisiksi (emt., 45). Kasvu ideana on kirjoittajien mukaan saanut täydellisen hegemonisen herruuden ihmisten tavassa jäsentää todellisuutta. Asiaa voi pohtia ajatusleikin avulla: jos olisit poliitikko, joka on hyvin perehtynyt talouskasvun ja luontotuhon yhteyteen, niin olisitko kuitenkin valmis lähtemään vaaleihin iskulauseella ”lopetetaan talouskasvu!”? Asiaa ei tietenkään pidä nähdä liian yksinkertaisesti, mutta on hyvä miettiä, millä tavoin talouskasvun idea on valettu kyseenalaistamattomaksi osaksi arkiajattelua.

Toiseksi teoksessa korostetaan, että talouskasvu jättää suuren materiaalsen jäljen. Ihmisen valmistamien tavaroiden biomassa on ylittänyt ”luonnollisen” biomassan vuonna 2020. Toisin sanoen tavaraa on nykyään enemmän kuin puita, eläinten ruhoja ynnä muuta. Suuri osa ihmisen valmistamasta tavarasta on tuotettu vuoden 2000 jälkeen, eli aikana, jolloin myös internet ja digitaaliset palvelut ovat vallanneet alaa. Monesti ”aineettomaksi” kuvailtu digitalisaatio ei siis toisistaan ole vähentänyt tavaroiden määrää. Talouskasvun ja siihen liittyvän tavaroiden määrän kasvun ovat mahdollistaneet fossiiliset polttoaineet, jotka vielä tänäkin päivänä kattavat noin 80 prosenttia talouden raakaenergiasta. Kuten teoksessa tuodaan esiin, ylikulutus ja ilmastonmuutos ovat olleet tiedossa jo vuosikymmeniä. Tästä todistavat sekä se, että Rooman klubi julkaisi jo vuonna 1972 kuului-

san pamflettinsa ”Limits to Growth”, että viime aikoina mediassa laajasti esillä olleet öljy-yhtiö Exxonin 1970- ja 1980-luvuilla teettämät, tieteellisesti erittäin laadukkaat tutkimukset päästöjen vaikutuksesta ilmastoon, jotka jätettiin pöytälaatikkoon pölyttymään. Tieteellisen tutkimuksen tulosten julkaisemisen sijasta yhtiö päätti käyttää tähtitieteellisiä summia rahaa ilmastonmuutoksen kieltämiseen. Kasvuidealien mukaisesti niin öljy-yhtiöiden voitot kuin luontotuhotkin ovat kasvaneet käsi kädessä!

Teoksen kolmannessa luvussa kirjoittajat esittelevät kasvun tuhoisuuteen ja sen ideologisuuteen keskittyvien kritiikkien lisäksi muita kritiikkejä kasvuja kohtaan, kuten sosioekonomisen kritiikin, feministisen kritiikin, teknologian kritiikin, globaalin pohjoinen ja etelä -jaon kritiikin ja niin edelleen. Kirjoittajat kuitenkin huomauttavat, etteivät kaikki kapitalismia kritisoivat tai ekologisuuteen päin kallellaan olevat liikkeet ole edistyksellisiä tai pitkällä aikavälillä kestäviä. Tällaisista kirjoittajat mainitsevat antimodernistiset, ekofasistiset ja rikkaiden ympäristöliikkeet. Degrowthin ansioksi kirjoittajat katsovat, että sillä on holistinen näkökulma luontotuhoon ja se huomioi niin feministiset, antirasistiset kuin dekoloniaalisetkin näkökulmat. Teos antaa varsin kattavan kuvan siitä, mitkä kaikki tekijät vaikuttavat elinympäristöömme globaalilla tasolla.

Kirjan neljäs luku avaa degrowthin pohjalta nousevia tulevaisuudenvisioita. Niiden tavoitteena ei ole maalailta lukkoon lyötyä kuvaa ihanneyhteiskunnasta, vaan avata aikaisemman kritiikin pohjalta mahdollisuuksia ekologisesti ja sosiaalisesti tasapainoiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Degrowth jaetaan luvussa viiteen keskeiseen ”virtaukseen” (*current*), joita ovat institutionaalinen (eli poliittisia liikkeitä painottava), omavaraisuutta korostava (*self-sufficiency*), vaihtoehtotalouteen keskittyvä, feministinen sekä jälkikapitalismin ja globalisaatiokritiikin virtaus. Nämä kaikki virtaukset nähdään varteenotettavina ”strategioina” irtautua tuhoisasta kasvuimperatiivin tuhoisuudesta.

Viidennessä luvussa käsitellään polkuja pois kasvun ikeestä. Teoksessa hahmotellaan askelia, joilla päästään lähemmäksi oikeudenmukaista ja kestäväää globaalia yhteiskuntaa. Niihin kuuluvat: 1) talouden demokratisointi: kuten kirjassa on aikaisemmin todettu, kapitalismissa ja uusliberaalissa hegemoniassa talous nähdään omana saarekkeenaan, joka on politiikan tuolla puolen. Sen sijaan demokratisoidussa taloudessa päätäntävalta olisi hajautettu, talous suunniteltaisiin yhdessä ja maat olisivat yhteisesti omistettuja (*commons*). Toisin sanoen kyseessä on hahmotelma jälkikapitalistisesta taloudesta. 2) Sosiaalinen turva ja tulonjako. Tässä kohdin hahmotellaan universaalia perustuloa, joka merkitsisi tuloerojen tasaamista. 3) Demokraattinen teknologia, jolla tarkoitetaan lyhyesti sanottuna teknologian tarveperustaista kehittämistä ”voittoperustaisen” sijaan. Näin innovaatioita ei nähdä talouden kasvattamisen näkökulmasta, vaan keinoina hyvän elämän edel-

lyttämien perustarpeiden tyydyttämiseen. 4) Työn uudelleenjako ja uudelleenarvottaminen, jossa pyritään määrittämään työ ja sen arvostus uudella tavalla. Tähän kuuluu sekä pyrkimys lyhyempiin ja tarpeen mukaan tehtäviin töihin että ”paskaduunien” vähentäminen. 5) Tuotannon oikeudenmukainen purkaminen ja uudelleenorganisointi sekä yhteiskunnallisen metabolismin uudelleenkalibrointi. Tarkoituksena on ajaa alas fossiilikapitalismi sekä tuottaa harkitusti ja demokraattisesti. 6) Globaali solidaarisuus, jonka tarkoituksena on tarkastella kriittisesti globaalia tulonjakoa ja kolonialismia sekä poistaa velat ja tasapainottaa talous.

Viides ja kuudes luku käyvät läpi keinoja, joilla degrowthiin käytännössä pyritään. Strategiat ovat suuntaa antavia, sillä kuten kirjoittajat myöntävät, tulevaisuuden tarkka ennustaminen tai ennalta määrätyn utopian toteuttaminen on mahdotonta. Populaarin liikkeen saavuttamiseksi tarvitaan autonomisia ja ”systeemin ulkopuolisia” ”*nowtopioita*”, joista esimerkkinä käytetään muun muassa Rojavan autonomista aluetta (Schmelzer, Vetter & Vansintjan 2022, 262). Strategiat nojaavat niin poliittiseen vaikuttamiseen kuin perinteisen parlamentaarisen äänestämisen ylittämiseen. Keskeinen tavoite on luoda laaja ja kansainvälinen vastahegemoninen liike, joka kykenee haastaman nykyisen arkipäiväisen ajattelutavan sekä vaikuttamaan tapahtumien kulkuun esimerkiksi protestien ja edellä mainittujen autonomisten alueiden myötä. Teoksessa hahmotellaan Leniniltä tuttua ”kaksoisvaltaa”, joka tässä tapauksessa tarkoittaa vastahegemonista liikettä, joka on riittävän vahva muuttamaan yhteiskunnan suuntaa valtiokoneiston rinnalla (emt., 273). Strategioissa toistuu vaatimus tasa-arvoisuudesta, solidaarisuudesta ja deliberaatiosta. On selvää, että degrowth on edelleen altavastaaja hegemonian tasolla, mutta mitä pidemmälle ekokriisi ja päästöjen kasvu ovat jatkuneet, sitä enemmän se on saanut huomioita maailmanlaajuisesti. Muun muassa japanilaisen Kohei Saitoin marxilaista degrowth-kommunismia käsittelevä teos on ollut Japanissa myyntimenestys ja keskustelunaiheena laajasti myös länsimaisessa mediassa.

Teos on kattava paketti, jossa degrowth määritellään laajasti ja jossa talouskasvun ideologian sosiaaliset ja poliittiset ongelmat tuodaan ymmärrettävästi esiin. Onko teos strategisesti sellainen, että se houkuttelee ihmiset näkemään kasvuideologian ongelmat ja luomaan alhaalta ylös nousevaa kansanliikettä? Osuuko Huberin kritiikki degrowthista tiedolla ja omatunnolla pelaavana asiantuntijoiden diskurssina myös tähän teokseen? Ensimmäiseen kysymykseen sanottakoon, että se jää nähtäväksi, eikä kysymykseen toisaalta voikaan antaa erityisen suoraa vastausta. Toiseen kysymykseen voi omatunnon mukaan vastata kyllä tai ei. On joka tapauksessa tilastollisesti tarkasteltuna totta, että bruttokansantuotteella mitattavan

talouskasvun rinnalla myös luontotuhot ovat kasvaneet lähes yhtä mittaa.² Tämä käy ilmi myös IPCC:n viimeisimmästä raportista (2023, 4), jossa todetaan, että tuotannon energiantensiivisyyden parantuminen ei ole vähentänyt päästöjä suhteessa siihen, mitä lisääktiivisuutta teollisuudessa, maataloudessa, rakentamisessa, energiantuotannossa ja liikenteessä on syntynyt. Toisin sanoen tuotannon ja kulutuksen kasvu tuottavat jatkuvasti uusia päästöjä, eikä teknologian kehittyminen pysty vähentämään päästöjen kokonaismäärän kasvua.

Lopuksi

Yhteenvetona todettakoon, että jokainen käsitelty kirja esittelee vakuuttavasti fossiilikapitalismin kipukohtia sekä nykyisten yhteiskunnallisten ja taloudellisten suhteiden tuhoisuutta. Huber hahmottelee työväenluokan komentoa, jossa nykyinen tuotantotapa olisi sähköistetty. Kuitenkin kuten Hickel (2020, luku 3) tuo kirjassaan esille teknologisen pelastuksen odottamisen olevan suuri riski, sillä taakuita sen toteutumisesta ei ole. IPCC:n raportin mukaan yhä suuremman tuhon vaara kasvaa päivä päivältä, mikäli emme kiinnitä huomiota kuluttamiseen sekä kulttuuriimme ja elämäntapaamme. Tämän vuoksi ekososialistien, kuten Huberin, ei kannata suhtautua liian torjuvasti degrowth-ajatteluun, sen joistain puutteista huolimatta. Kuten katsaukseni osoittaa, kapitalismin ja ilmastonmuutoksen kiihtymistä vastustavien suuntauksien välillä on erimielisyyksiä, mutta siitä huolimatta – kuten jokainen katsauksessa käsitelty teos omalla tavallaan ehdottaa – on keskeistä pyrkiä kohti populaaria, solidaarista ja parhaaseen saatavaan tietoon nojautuvaa globaalia liikettä.

DOI – <https://doi.org/10.55294/tk.128626>

Tutkimus & kritiikki on lisensoitu Creative Commons Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä.

2 Talouskasvun ja luonnonresurssien ylikäytön suhdetta käsitellään monesti irtikytkenään käsitteen avulla. Jossain maissa on ollut havaittavissa *subteellista irtikytkentää*, mikä tarkoittaa talouden kasvavan nopeammin kuin päästöjen tai luonnonresurssien ylikulutuksen. Ei ole kuitenkaan olemassa tieteellisestä näytöstä *absoluuttisesta irtikytkenmästä*, mikä puolestaan tarkoittaisi päästöjen tai luonnonresurssien käytön laskua globaalilla tasolla BKT:n noustessa. (Ks. mm. BIOS 2021; Haberl ym. 2020.)

LÄHTEET

- BIOS (2021). Miksi puhe irtikytkennästä on hankalaa? [BIOS-tutkimusyksikön blogi.] 16.4.2021. <https://bios.fi/puhe-irtikytkennasta/>
- BUTLER, S. (2021). Ecosocialism and degrowth: A reply. *Climate & Capitalism*, 6.1.2022. <https://climateandcapitalism.com/2022/01/06/ecosocialism-and-degrowth-a-reply/>
- D'ALISA, G. (2021) Ecosocialism versus degrowth: a false dilemma. *Undisciplined Environments*, 9.2.2021. <https://undisciplinedenvironments.org/2021/02/09/ecosocialism-versus-degrowth-a-false-dilemma/>
- HABERL, H., Wiedenhofer, D., Virág, D., Kalt, G., Plank, B. ym. (2020). A systematic review of the evidence on decoupling of GDP, resource use and GHG emissions, part II: synthesizing the insights. *Environmental Research Letters*, 15(6). <https://doi.org/10.1088/1748-9326/ab842a>
- HICKEL, J. (2020). *Less Is More. How Degrowth Will Save the World*. Lontoo: William Heinman.
- HICKEL, J., Dorninger, C., Hanspeter, W. & Intan, S. (2022). Imperialist appropriation in the world economy: Drain from the global South through unequal exchange, 1990–2015. *Global Environmental Change*, 73, 102467. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2022.102467>
- HUBER, M. T. (2022). *Climate Change as Class War: Building Socialism on a Warming Planet*. Lontoo: Verso.
- HUBER, M. (2022). Mish-Mash Ecologism. *New Left Review: Side Car*. [Blogi] 18.8.2022. <https://newleftreview.org/sidecar/posts/mish-mash-ecologism>
- IPCC (2023). Climate Change 2023: Synthesis Report. Summary for policymakers. https://report.ipcc.ch/ar6syr/pdf/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf
- JOKILAAKSO, A. (2021). “Enemmän sähköautoja ja uusiutuvaa energiaa” -väite on utopiaa, koska metalliraaka-aineita ei ole riittävästi. *MustRead*. 14.12.2021. <https://www.mustread.fi/artikkelit/enemman-sahkoautoja-ja-uusiutuvaa-energiaa-vaite-on-utopiaa-koska-metalliraaka-aineita-ei-ole-riittavasti/>
- MOORE, J. W. (2015). *Capitalism in the Web of Life. Ecology and the Accumulation of Capital*. New York: Verso.
- MURPHY, P. & Spear, J. (2022). The necessity of ecosocialist degrowth. *Global Ecosocialist Network*. 4.6.2022. <http://www.globalecosocialistnetwork.net/2022/06/04/the-necessity-of-ecosocialist-degrowth/>
- SCHMELZER, M., Vetter, A. & Vansintjan, A. (2022). *The Future Is Degrowth: A Guide to a World Beyond Capitalism*. Lontoo: Verso.
- SCHWARTZMAN, D. (2021). A critique of degrowth: An ecosocialist perspective in the context of a global Green New Deal. *Climate & Capitalism*, 5.1.2022. <https://climateandcapitalism.com/2022/01/05/a-critique-of-degrowth/>
- THERBORN, G. (2022). The World and the Left. *New Left Review*, 137, 23–73.
- VADÉN, T., Lähde, V., Majava, A., Toivanen, T. T., Eronen, J. T. ym. (2019). Onnistunut irtikytkentä Suomessa. *Alue ja ympäristö*, 48(1), 3–13. <https://doi.org/10.30663/ay.76338>